

объектов» четко не предусматривают порядок использования таких земель. Более того, ст. 12 анализируемого Закона, в частности, установлено, что правовой режим и порядок использования земель в пределах режимных зон объектов энергетики устанавливается законодательством Украины.

В то же время в статье 2 рассматриваемого Закона в числе его основных задач обозначено определение особенностей предоставления и использования земель под объектами энергетики, их специальных зон с целью соблюдения правового режима использования, установления ограничений и осуществления определенных видов хозяйственной и иной деятельности по строительству и обеспечению их безопасной эксплуатации и предотвращения и ликвидации аварий. Вопросам предоставления земель энергетики посвящен отдельный раздел Закона, тогда как порядок их использования отсутствует. Определенные условия и ограничения установлены только в отношении специальных зон объектов энергетики (санитарно-защитных и охранных зон, зон наблюдения).

Такие зоны создаются для обеспечения надежной эксплуатации и охраны энергогенерирующих объектов и объектов передачи электрической и тепловой энергии, а также безопасности населения и охраны окружающей природной среды. Безусловно, законодательное определение порядка их использования необходимо рассматривать как положительный факт, однако, на наш взгляд, правовой режим использования таких зон выступает одним из элементов правового режима использования и охраны земель энергетики в целом.

Определенные условия, требования к использованию земель энергетики закреплены в иных законодательных актах, регулирующих вопросы застройки соответствующих территорий, размещения соответствующих объектов. В целом следует отметить, что систему законодательства, регулирующего вопросы использования, охраны земель энергетики, кроме Земельного кодекса Украины и Закона Украины «О землях энергетики и правовом режиме специальных зон энергетических объектов», составляет целый ряд законов («Об охране окружающей природной среды», «Об охране земель», «Об электроэнергетике», «Об альтернативных источниках энергии», «О землеустройстве» и другие), подзаконных нормативно-правовых актов, учитывающих социально-экономическую и экологическую специфику данных земель. Огромную роль в обеспечении рационального использования и охраны земель энергетики играют государственные стандарты и нормативы.

Научный руководитель: ст. преподаватель кафедры административно-правовых дисциплин Экономико-правового факультета Национального университета «Одесская юридическая академия» Бавбекова Э.А.

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ КРИМІНАЛІСТИКИ В СИСТЕМІ ПРАВОВИХ НАУК

Стовбін Олена Олегівна

*студентка V курсу юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна*

Ключові слова: криміналістика, зв'язок, правова наука, злочинність, розслідування.

Для того щоб правильно визначити місце криміналістики в системі правових наук, слід спочатку коротко зупинитися на класифікації правових наук. Правові науки відносяться до класу суспільних наук. У теорії держави і права юридичні науки зазвичай діляться на загальнотеоретичні (теорія та історія держави і права) та конкретні. Останні підрозділяються на галузеві, тобто ті, які вивчають окремі галузі права (державне, фінансове,

адміністративне, кримінальне, процесуальне та ін), міжгалузеві - типу житлового, господарського, транспортного права, і спеціальні.

Відповідно до цієї класифікації криміналістика відноситься до числа спеціальних юридичних наук, яким не відповідає якась певна галузь права чи група норм з різних галузей права. З точки зору інтенсивності зв'язків, криміналістику слід віднести до групи кримінально-правових наук, які вивчають злочинність і заходи боротьби з нею. Формування цієї групи виходить за межі наведеної вище класифікації і тому в неї включаються як галузеві, так і спеціальні юридичні науки: кримінальне право, кримінальний процес, криміналістика, криминологія, теорія оперативно-розшукової діяльності, кримінальна статистика.

Криміналістика повинна бути відокремлена від тих правових наук, з якими вона безпосередньо взаємопов'язана, тобто від інших наук «кримінальної» групи: криминології, кримінальної статистики, кримінального права, кримінального процесу і теорії оперативно-розшукової діяльності.

Велике значення для криміналістики мають її зв'язки з наукою кримінального права, яка є однією з самостійних галузей правознавства. Досліджуючи норми кримінального закону, відповідні їм кримінально-правові відносини, злочини як винні, суспільно небезпечні діяння, заходи боротьби зі злочинністю та інші найважливіші елементи кримінальної відповідальності, наука кримінального права не тільки вирішує власні задачі, але і служить методологічною основою для всіх юридичних наукових знань кримінального циклу.

Особливо сильний вплив наука кримінального права робить на криміналістику, так як саме виникнення цього наукового знання було викликано необхідністю забезпечення за допомогою її засобів, прийомів і методів ефективної реалізації кримінального законодавства. У цьому відношенні варто згадати слова автора перших робіт з криміналістики Г. Гросса, який ще в кінці XVIII ст. писав, що в певному сенсі ця наука є реальністю кримінального права. Криміналістична інформація стосовно події, що розслідується, відображається в різноманітних джерелах матеріального середовища, а здобута та відповідним чином матеріалізована, може використовуватися в галузях права, перш за все кримінального, де вона виступає як докази або інформація, що має орієнтуючий характер.

Зв'язок криміналістики і кримінального права визначається тим, що ці науки мають спільний об'єкт вивчення, яким виступає злочинна діяльність. При цьому пріоритетність належить кримінальному праву, оскільки саме там формується поняття злочину взагалі і поняття злочинів окремих видів. Кримінальне право як наука вивчає закономірності, що визначають види й форми злочинних проявів, процес розвитку злочинної діяльності, види покарань та умови їх застосування до осіб, винних у вчиненні злочину. Зв'язок криміналістики і кримінального права зумовлений тим, що неможливо розслідувати той чи інший злочин, не знаючи ознак його складу, характеристики об'єктивної сторони, мотивів, способів вчинення тощо.

Дослідження кримінального закону, злочину і злочинності, складу злочину, наукових основ кваліфікації злочину, стадій вчинення злочину, кримінальної відповідальності і багатьох інших питань враховуються і використовуються при розробці як загальної, так і цілого ряду приватних теорій криміналістики, в тому числі криміналістичних навчань про механізм і спосіб здійснення злочину, плануванні розслідування злочинів, криміналістичної характеристиці злочинів і т. д.

Особлива частина науки кримінального права присвячена дослідженню ознак окремих видів злочинів і тому відіграє важливу роль для розвитку криміналістичної методики розслідування злочинів, а також для розробки кожної окремої методики розслідування злочинів. Тобто, організуючий вплив кримінального права чітко проявляється по відношенню до методики розслідування окремих видів та груп злочинів. Нові методики розслідування окремих видів злочинів зазвичай розробляються в криміналістиці тільки після введення в Кримінальний кодекс статей, які передбачають покарання за відповідні злочини.

Виникнувши в надрах *кримінально-процесуальної науки*, елементи криміналістичних знань у міру їх розвитку і ускладнення ставали все більш чужорідними по відношенню до "материнської" галузі знань. Нарешті, коли ступінь чужорідності стала критичною, стався природний акт їх виокремлення, відбруньковування у нову науку - криміналістику. Однак у силу їх походження від кримінально-процесуальної науки та в зв'язку з тісним зв'язком із цією наукою в процесі подальшого розвитку відмежування криміналістичних знань від науки кримінального процесу пов'язане зі значними складнощами, зумовленими не тільки зазначеними причинами, але і відомою спільністю цілей і об'єктів дослідження обох наук.

Змістом науки кримінального процесу є норми чинного кримінально-процесуального права, які регулюють діяльність з розслідування кримінальних справ, а також сама діяльність органів дізнання, слідства, прокуратури і суду щодо порушення, розслідування, розгляду і вирішення кримінальних справ. Але жоден закон не може передбачити у своїх нормах усі можливі ситуації, які виникають у процесі розслідування злочинів і потребують прийняття обґрунтованих рішень. Це завдання криміналістика розв'язує шляхом розробки рекомендацій щодо застосування процесуальних засобів для досягнення мети правосуддя. Водночас техніко-криміналістичні засоби, тактичні прийоми і методичні рекомендації з розкриття і розслідування злочинів, які розроблені криміналістикою, лише тоді будуть обґрунтованими, коли вони узгоджуються з чинним кримінально-процесуальним законом і спрямовані на забезпечення правильного його застосування.

Отже, правові основи криміналістики полягають у пріоритеті правової норми над рекомендаціями цієї науки. Рекомендації криміналістики не можна протиставляти кримінально-процесуальному законодавству, оскільки це б підірвало основний принцип кримінального процесу — додержання законності. Правові основи криміналістики становлять систему визначених законом і підзаконними актами принципів та правил, що встановлюють умови допустимості криміналістичних рекомендацій, характер і зміст, мету та порядок їх застосування.

Кримінально-процесуальне законодавство допускає свободу дій слідчого і суду в певних межах, заздалегідь окреслених законом. Але криміналістичні рекомендації передбачають і зворотний зв'язок з кримінально-процесуальними нормами, вони можуть мати певний вплив на закон. Наприклад, поява нових способів фіксації інформації, які почали застосовувати для фіксації процесу і результатів слідчих дій, зумовила необхідність їх законодавчого закріплення у відповідній процесуальній нормі. Тому Р. С. Белкін не раз відмічав безплідність і навіть шкідливість бажання жорстко, «намертво» відмежувати криміналістику від кримінального процесу. Це не лише суперечить принципам їх взаємодії та їхнім службовим функціям стосовно практики боротьби зі злочинністю, а й виявляється цілком неможливим внаслідок взаємного впливу і взаємопроникнення.

Розроблювані криміналістикою тактичні, методичні, психологічні прийоми розслідування окремих видів, груп злочинів застосовуються в межах кримінального процесу і не можуть суперечити його нормам. Однак такий вплив має і зворотну дію. Запроваджені криміналістичною практикою дієві, законні, тактичні прийоми згодом знайшли свою реалізацію в нормах чинного КПК України.

Найбільш тісний зв'язок криміналістики і науки кримінального процесу виявляє себе в галузі теорії судових доказувань. Характерною особливістю криміналістики і теорії судових доказувань є їх взаємне збагачення. Теорія судових доказувань і її ядро - доказове право - активно впливають на розвиток криміналістики, її науково-технічних методів і засобів, тактики і методики розслідування злочинів. Теорія доказувань, удосконалення правової регламентації використання методів криміналістики в кримінальному процесі сприяє розвитку криміналістики, розширює можливості застосування в судочинстві досягнень науково-технічного прогресу і нових тактичних прийомів розкриття злочинів.

Слід зазначити, що зв'язок криміналістики проявляється також з *кримінально-виконавчим правом*. Реалізація державного примусу в його гострій формі, якою є кримінальне покарання, вимагає постійного контролю держави за виконанням покладених на засуджених каральних обмежень. З цією метою виконання кримінальних покарань визнається виключною прерогативою держави, для здійснення якої створюються спеціалізовані установи і органи.

Перед установами і органами виконання покарань стоять такі основні завдання: виконання вироку суду, забезпечення процесу виправлення засуджених, спеціальні та загальні попередження. Кожне із зазначених завдань має самостійне значення, а всі разом вони розкривають зміст процесу виконання кримінального покарання. Поряд з основними завданнями, установи і органи виконання покарань здійснюють різного роду допоміжні чи забезпечувальні функції. Особливо це характерно для виправно-трудова установ.

Положення кримінально-виконавчого права враховуються при розкритті та розслідуванні злочинів, які вчиняються в умовах кримінально-виконавчих установ, що визначає зв'язок цієї науки з криміналістикою.

При дослідженні зв'язків криміналістики і *кримінології* насамперед звертає на себе увагу термінологічний збіг назв цих наук. Але це тільки словесний збіг, що не відображає змістовної відмінності.

На світовому рівні кримінологія не має загально визнаного змісту і являє собою досить строкату картину різних наукових поглядів на злочинність і заходи боротьби з нею.

Разом з тим кримінологія досліджує і розробляє програми протидії або стримування злочинності на державному рівні, включають теоретичні моделі нормативно-правових актів, що свідчить про наявність у її предметі і правового змісту. Сучасна вітчизняна кримінологія звичайно підрозділяється на Загальну і Особливу частини. Загальна частина кримінології присвячена пізнанню сутності, причин і закономірностей розвитку злочинності, особи злочинця та заходів боротьби з цим негативним соціальним явищем. Особлива частина включає в себе приватні кримінологічні теорії, що характеризують стан і тенденції розвитку окремих видів злочинів, а також заходи протидії їм.

Такий короткий і саме загальний опис кримінології, який все ж дозволяє зробити висновок, що, незважаючи на термінологічне збіг з криміналістикою, вона має інші об'єкт і предмет пізнання, мету розвитку, а також теоретичне і практичне значення. Криміналістика, як вже зазначалося раніше, досліджує і розробляє технічні засоби, тактичні прийоми та методичні рекомендації для розкриття, розслідування та попередження злочинів, тобто прагне до пізнання і вироблення заходів, сприяючих конкретної судово-слідчої та оперативно-розшукової діяльності. Це означає, що на відміну від кримінології, яка займається вивченням динаміки масового вчинення злочинів, пошуку і вироблення проектів програм протидії злочинності на державному та світовому рівні, криміналістика покликана досліджувати технологію виявлення і викриття осіб, які вчинили злочини, та розробляти необхідне забезпечення для вдосконалення цієї діяльності.

Зв'язок *правової статистики* з криміналістикою виражається в тому, що в остаточному підсумку перша з них відображає у своїх даних ефективність застосовуваних на практиці положень криміналістики, засобів і методів судового дослідження і запобігання злочинів, які розробляються нею. Криміналістика, у свою чергу, враховує і використовує дані кримінальної статистики як для оцінки ефективності своїх рекомендацій, які застосовуються на практиці, так і для визначення тих напрямків діяльності органів, що ведуть боротьбу зі злочинністю. Таким чином, предмети криміналістики та правової статистики не співпадають, хоча і пов'язані між собою.

Питання про співвідношення і зв'язок криміналістики з *теорією оперативно-розшукової діяльності* в силу своєї актуальності і практичної значимості заслуговує окремого розгляду.

Історія зародження і розвитку оперативно-розшукової діяльності дозволяє зробити висновок, що не тільки вона сама, але і її теорія почала складатися до появи криміналістики, перші наукові праці якої було розроблено лише наприкінці XIX ст.. Однак, якщо зачатки теорії оперативно-розшукової діяльності почали розроблятися ще в XIX в., то подальший їх розвиток відбувається при тісній взаємодії і більш значному впливі криміналістичного наукового знання на теорію оперативно-розшукової діяльності.

Зв'язок криміналістики з оперативно-розшуковою діяльністю надзвичайно тісний і зумовлений необхідністю взаємодії співробітників органів дізнання зі слідчими для розкриття та розслідування кримінальних справ. Як свого часу криміналістика відокремилася від кримінального процесу, так оперативно-розшукова діяльність відокремилася від криміналістики і набула статусу самостійної наукової теорії та навчальної дисципліни, яка має свій специфічний предмет, свої методи і спеціальні завдання. Вперше на існування спеціальної наукової дисципліни, яка вивчає оперативно-розшукову діяльність, звернув увагу в 1959 р. А. І. Вінберг саме у підручнику з криміналістики для середніх навчальних закладів МВС. На його думку, в оперативній роботі криміналістичні і спеціальні засоби та прийоми використовують для не процесуальних дій щодо припинення злочинів, встановлення даних, які можна використати в якості доказів, у встановленні й розшуку злочинців. Ця діяльність здійснюється як гласними, так і негласними методами, має яскраво виражений пошуковий характер. Але інформація, яку отримують у результаті проведення оперативно-розшукових заходів, лише тоді стане доказовою і її можуть використати уповноважені особи в інтересах кримінального судочинства, коли вона буде введена у встановленому порядку в кримінальний процес за допомогою криміналістичної тактики і дістане відповідне процесуальне оформлення. Криміналістика озброює оперативних працівників науково-технічними й тактичними прийомами боротьби зі злочинністю, які використовуються в оперативній роботі. У свою чергу теорія оперативно-розшукової діяльності, узагальнюючи досвід роботи оперативних підрозділів, виявляє нові способи вчинення і приховування злочинів, прийоми злочинної діяльності, знання яких збагачує криміналістику. У криміналістичній тактиці й методиці враховуються можливості оперативно-розшукових підрозділів, розв'язуються питання координації слідчих дій та оперативних заходів, планування розслідування і розробки криміналістичних версій з урахуванням оперативної інформації.

Таким чином, криміналістика має широкі і різноманітні зв'язки з багатьма юридичними науками, що свідчать про її особливе місце в загальній системі «кримінальної» групи, і підтверджують її природу як спеціальну, комплексну і інтегральну юридичну науку.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Даньшин М.В.

**ІНСТИТУТ «ЗАПОВІДАЛЬНОГО ВІДКАЗУ»
У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ
ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ**

Суховерхов Олександр Григорович
*студент VI курсу юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна*
e-mail: suxo@ukr.net

Ключові слова: заповідальний відказ, легат, відказоодержувач, особистий сервітут